

Сірко В.С.

Одеський державний університет внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0003-4897-3533

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ

Ця наукова стаття аналізує сучасні тенденції розвитку нотаріату в Україні, зосереджуючись на впливі останніх законодавчих змін та перспективах подальшого розвитку цієї важливої галузі правової системи. Стаття також розглядає ключові виклики та можливості, що виникають у зв'язку із сучасними змінами в нотаріальній сфері. Нотаріат залишається актуальним і важливим в контексті розвитку правової системи та надання юридичних послуг у країні. Нотаріуси в Україні грають важливу роль у гарантуванні прав громадян. Їхня участь у підтвердженні легітимності та автентичності документів, укладення договорів та реєстрації прав на нерухомість є необхідною для забезпечення законності та виконання правових норм. Нотаріальні послуги мають велике значення для бізнес-середовища. Укладення та підтвердження бізнес-договорів, створення та ліквідація підприємств, переказ прав на майно — це лише кілька прикладів нотаріальних актів, які важливі для підприємницької діяльності. Нотаріуси є невід'ємною частиною системи юридичної впевненості. Вони допомагають уникнути спорів та конфліктів, забезпечуючи правову вірність та засвідчення важливих фактів. В рамках євроінтеграційних процесів, розвиток нотаріату в Україні спрямований на гармонізацію внутрішнього законодавства з європейськими стандартами. Це створює можливості для вдосконалення системи та наближення до міжнародних норм. Нотаріальні послуги також грають роль у запобіганні корупції, оскільки нотаріуси відіграють ключову роль у створенні юридичної чистоти документів та операцій. Деякі системи нотаріату можуть стикатися з надмірною бюрократією та складними процедурами, що може ускладнювати отримання нотаріальних послуг і зменшувати їхню доступність для громадян. Нотаріальні системи можуть бути недостатньо прозорими або не використовувати належним чином інформаційні технології, що може ускладнювати моніторинг та контроль за їхньою діяльністю. В деяких випадках вартість нотаріальних послуг може бути високою, що створює обмеження для людей з низьким рівнем доходу та підприємців.

Ключові слова: суб'єкти нотаріальної діяльності, нотаріус, нотаріальний процес, посадові особи, місцеве самоврядування, інформаційні технології, реформа.

Постановка проблеми. Розвиток нотаріату в Україні може включати різноманітні аспекти, які визначають виклики та завдання перед цією галуззю. Декілька ключових аспектів, які можуть бути визначені це: ефективність та доступність послуг, інформаційні технології, система освіти та підвищення кваліфікації, корупційні ризики, етичні стандарти та воєнний стан в Україні. В умовах воєнного стану в Україні нотаріуси продовжують вчиняти невідкладні нотаріальні дії (засвідчувати довіреності, заповіти, засвідчувати справжність підпису на заявах, заводити спадкові справи), крім міст/районів, де така можливість відсутня у зв'язку з веденням активних бойових дій [1].

Мета і завдання дослідження. Мета наукової статті полягає у вивченні тенденції розвитку

нотаріату для подальшого удосконалення правової регламентації та захисту конституційних прав людини в Україні.

Аналіз наукових досліджень. Серед вчених-теоретиків, які здійснили вклад і історичний розвиток інституту нотаріату, слід відзначити К. Бахмана, С. Барановського, А. Бойкова, А. Гасмана, Н. Денисяк, Л. Дешко, М. Карнаух, А. Колодій, О. Мартинюк, Н. Мішина, Ю. Нікітіна, П. Підгорецького, М. Рабінович, М. Савчин, О. Тихомирова, П. Хоменко, М. Черниш, К. І. Чижмарь, М. Яроцького та ін.

Виклад основного матеріалу: Нотаріат в Україні є невід'ємною складовою правової системи, а його розвиток тісно пов'язаний з законодавчими ініціативами та змінами у суспільстві.

У контексті останніх реформ та законодавчих нововведень національної системи правосуддя, ця стаття досліджує тенденції, що визначають сучасний розвиток нотаріату в Україні. Нотаріат в Україні - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси) [2]. Слово «нотаріус» походить від латинського терміну «notarius». Латинське слово «notarius» мало значення «писар», «записувач». У середньовіччі, впродовж розвитку юридичних систем, це слово отримало новий сенс і стало позначати особу, яка має повноваження засвідчувати та складати нотаріальні документи, а також вести письмові записи про події, свідчення, та інші правові дії. Термін «нотаріус» використовується в багатьох мовах світу та відображає функціональну роль цього професійного представника у правовій системі. У 1992 році було прийнято Закон України «Про нотаріат», який визначив правові засади функціонування нотаріату в нових умовах. Цей Закон став одним із історичних кроків у напрямі правової реформи в Україні, коли нарівні із державними нотаріальними органами повноправним учасником правозастосовної практики став й інститут приватного права. Державний нотаріус – це особа, яка здійснює професійну нотаріальну діяльність, перебуваючи в штаті державної нотаріальної контори чи державного нотаріального архіву, реалізує покладені на неї державою повноваження щодо вчинення нотаріальних дій та отримує заробітну плату за рахунок державного бюджету. Приватний нотаріус – це особа, яка здійснює професійну нотаріальну діяльність, зареєстровану в передбаченому законом порядку, що фінансується за рахунок коштів, отриманих у результаті такої діяльності. Статтею 34 Закону України «Про нотаріат», визначено перелік нотаріальних дій які вчиняють нотаріуси, незалежно від того державні вони чи приватні [2].

Забезпечення рівних умов доступу громадянам до зайняття нотаріальною діяльністю відбувається шляхом: встановлення єдиних вимог для претендентів на посаду нотаріуса, чіткої регламентації як порядку проведення кваліфікаційного іспиту,

такі рівними для всіх осіб умовами щодо доступу до інформації стосовно процедури проведення іспиту, місця складання та тривалості іспиту, а також щодо кількості та ступеня складності екзаменаційних завдань та відкритості інформації про результати іспиту. Державні гарантії поширюються і на забезпечення здійснення професійної нотаріальної діяльності, зокрема, держава гарантує рівні можливості нотаріусам в організації та здійсненні ними нотаріальної діяльності. Це виявляється у наданні нотаріусу права вибору нотаріального округу, вибору між приватною нотаріальною діяльністю і роботою на посаді державного нотаріуса, встановленні рівних повноважень усіх нотаріусів України та ін. Вказана гарантія є справедливою з погляду доступності нотаріальних послуг для осіб, які звертаються до нотаріуса, і полягає у забезпеченні особі права вибору нотаріуса, за винятком встановлених обмежень [3].

В Україні станом на кінець 2022 року нотаріальне обслуговування населення здійснюють 685 державних нотаріальних контор і 25 державних нотаріальних архівів, в яких здійснювали свою діяльність 834 державних нотаріуси, та 5 730 приватних нотаріусів. Загальна кількість вчинених нотаріальних дій державними нотаріусами за 2022 рік склала 619 674, а приватними нотаріусами 6 618 175 [4]. Державний нотаріат фактично перебуває на межі ліквідації, й лише за допомогою адміністрування зупинено перехід державних нотаріусів у приватні. Нині приватні нотаріуси непогано організують нотаріальне обслуговування населення, тому зникла потреба витратити чималі державні кошти, адже є інші галузі, які потребують термінових фінансових вкладень.

Аналіз статистичних даних, що стосуються показників діяльності державних та приватних нотаріальних контор, засвідчив: держава зазнає збитків від існування державного нотаріату, зокрема через витрати, що йдуть на його утримання й перевищують прибуток від діяльності державних нотаріусів. Отже, досить актуальним залишається питання доцільності існування державного та приватного нотаріату одночасно [5].

З огляду на прагнення України до євроінтеграції, проводяться реформи в нотаріальній сфері з метою гармонізації законодавства та стандартів з європейськими.

Реформи в нотаріальній сфері України спрямовані на підвищення ефективності роботи нотаріусів, підвищення прозорості та дотримання

міжнародних стандартів, а також впровадження сучасних технологій для полегшення доступу до нотаріальних послуг.

1. Реформи спрямовані на впровадження електронних сервісів та інформаційних технологій для полегшення взаємодії з громадянами та підприємствами. Це включає в себе онлайн-запис на консультації, електронні форми документів, а також електронні реєстри та бази даних. Завдяки впровадженню електронної реєстрації та обробки документів можна покращити ефективність роботи нотаріусів та забезпечити безпеку електронних даних. Автоматизація контролю сприяє виявленню аномалій та підвищенню рівня точності процесів. Система аудиту і тренінгу допомагає в підтримці високих професійних стандартів серед нотаріусів.

2. З метою наближення до європейських стандартів та врахування вимог євроінтеграції, проводяться реформи, спрямовані на гармонізацію внутрішнього законодавства України з нормами Європейського Союзу.

3. Намагаються спростити та ускорити процедури надання нотаріальних послуг, зокрема у частині угод про купівлю-продаж нерухомості, спадкування, визнання правочинів тощо. Мета - зробити нотаріат більш доступним та зручним для громадян.

4. Проводяться заходи для зміцнення системи контролю та нагляду за діяльністю нотаріусів з метою забезпечення дотримання етичних стандартів та уникнення корупційних практик. Нотаріус повинен уникати будь-яких форм корупції, включаючи вимагання хабарів чи неправомірний вплив. Забезпечення прозорості в процесі роботи, включаючи публікацію вартості послуг, процедур та умов надання нотаріальних послуг. Встановлення системи, що дозволяє працівникам або громадянам повідомляти про підозрілі ситуації або випадки корупції без страху відповідальності.

5. Забезпечення більшої відкритості та участі громадськості в нотаріальному процесі, зокрема через залучення громадських представників до наглядових органів. Запровадження етичних стандартів є важливим елементом забезпечення доброчесності та надійності нотаріусів. Широка доступність інформації про їхню діяльність сприяє взаємодії з громадськістю та забезпечує прозорість. Так можна суттєво підвищити рівень довіри до нотаріусів і забезпечити ефективний контроль за їхньою діяльністю. Однак, успіх залежить від системності, регулярності та строгості проведення цих заходів, а також від сприйняття та підтримки їх соціальним середовищем.

6. Розробка та впровадження заходів з захисту інформації, особливо у сфері електронних послуг, для запобігання можливим кібератакам та неправомірному доступу до даних. Захист інформації нотаріусів, особливо в контексті електронних послуг, вимагає комплексного підходу та впровадження різноманітних заходів для запобігання можливим кібератакам та неправомірному доступу до даних. Важливо враховувати, що безпека – це постійний процес, і система повинна адаптуватися до нових загроз та технологічних розвитків. За відсутності простеженості і систематичності заходів, інформаційна безпека може бути вразливою перед різними загрозами. Підтримуючи думку науковця Ю. Бисяга який зауважує, що цифрові технології у діяльності нотаріату дозволяють нотаріусам здійснювати свою діяльність ефективніше та оперативніше, зменшуючи час на виконання процедур, спрощуючи адміністративні процеси та покращуючи доступ до нотаріальних послуг для громадян та бізнесу. Крім того, використання цифрових технологій дозволяє забезпечити більшу достовірність та надійність нотаріальних дій, оскільки цифрові дані можуть бути захищені від несанкціонованого доступу та маніпуляцій. Українське законодавство передбачає використання цифрових технологій у нотаріаті з метою поліпшення ефективності, доступності та безпеки нотаріальних послуг [6].

7. Нотаріат відіграє важливу роль у захисті прав та інтересів громадян. Реформи можуть бути спрямовані на забезпечення відповідальності нотаріусів перед клієнтами та перед суспільством. В Україні відповідальність нотаріуса перед клієнтом регулюється законодавством та нормативними актами, які визначають обов'язки, права та процедури, що стосуються нотаріальної діяльності. Ключові документи, які формують нормативну базу відповідальності нотаріусів перед клієнтами в Україні: Конституція України, Закон України «Про нотаріат», Кодекс професійної етики нотаріуса, договір про надання нотаріальних послуг та інші.

Висновки. У сучасній юридичній теорії та практиці відсутні наукові прогнози розвитку нотаріату, що не відповідає глобальним процесам перебудови правової системи України. Стаття робить висновки про ключові тенденції розвитку нотаріату в Україні, підкреслюючи важливість адаптації до сучасних викликів та вдосконалення правового середовища для подальшого розвитку цієї важливої галузі правової системи. Ці реформи призначені покращити роботу нотаріату в Україні, зробити його більш прозорим, ефективним

та відповідним сучасним вимогам. Запропоновані реформи дозволять нотаріусам здійснювати свою діяльність ефективніше та оперативніше, покращить якість нотаріальних послуг та забезпечить

Список використаних джерел:

1. Нотаріат під час воєнного стану: ключові зміни https://biz.ligazakon.net/analytics/209961_notarat-pd-chas-vonnogo-stanu-klyuchov-zmni
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
3. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат». Х.: Право, 2012.
4. Міністерство юстиції України . URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/01/31/20230131133303-31.pdf>
5. Нагальні проблеми системи нотаріату в Україні. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2610/>
6. Ю.Ю. Бисяга. Цифрові технології в нотаріаті: сутність та особливості. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/285538/279596>

Sirko V.S. CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE NOTARY IN UKRAINE: IMPACT OF LEGISLATIVE CHANGES AND PROSPECTS FOR FURTHER DEVELOPMENT

This scientific article analyzes the current trends in the development of the notary in Ukraine, focusing on the impact of recent legislative changes and prospects for the further development of this important branch of the legal system. The article also considers the key challenges and opportunities arising in connection with modern changes in the notarial sphere. Notary remains relevant and important in the context of the development of the legal system and the provision of legal services in the country. Notaries in Ukraine play an important role in guaranteeing the rights of citizens. Their participation in confirming the legitimacy and authenticity of documents, concluding contracts and registering real estate rights is necessary to ensure legality and compliance with legal norms. Notary services are of great importance to the business environment. The conclusion and confirmation of business contracts, the creation and liquidation of enterprises, the transfer of property rights are just a few examples of notarial acts that are important for entrepreneurial activity. Notaries are an integral part of the system of legal certainty. They help avoid disputes and conflicts, ensuring legal fidelity and certification of important facts. As part of the European integration processes, the development of the notary in Ukraine is aimed at harmonizing domestic legislation with European standards. This creates opportunities to improve the system and approach international standards. Notary services also play a role in preventing corruption, as notaries play a key role in creating legal purity of documents and transactions. Notary services also play a role in preventing corruption, as notaries play a key role in creating legal purity of documents and transactions. Some notary systems may face excessive bureaucracy and complex procedures, which can make notary services more difficult to obtain and less accessible to citizens. Notary systems may not be sufficiently transparent or may not properly use information technology, which may make it difficult to monitor and control their activities. In some cases, the cost of notary services can be high, creating a barrier for low-income people and entrepreneurs.

Key words: subjects of notarial activity, notary, notarial process, officials, local self-government, information technologies, reform.